

KUUM

AIDSIHIRM JÕUDIS LASTE- AEDA

Mitmed lasteaiad üle Eesti on eemale peletanud HIV-positiivseid lapsi.

Viktoria Ladõnskaja

viktoria@ekspress.ee

Triinu on kõigest viieaastane. Tumedad, kinni seotud juuksed, lühike kleidike, sümpaatne pruunisilmne lapsenägu. Ühesõnaga – laps nagu laps ikka. Välimuse järgi ei oskaks ilmaski arvata, et temas pesitseb ohtlik haigus. Kuid see väike tüdruk on HIV-positiivne.

Triinu käib juba kaks aastat ühe Eesti suure linna tavalises lasteaias. Peale juhataja ja meditsiinitöötaja ei tea seal tema diagnoosi ei lapsed, nende vanemad ega kasvatajadki. Rääkida sellest ei julgeta, sest ühtviisi saatuslikuks võib see saada nii lapsele kui ka lasteaija juhile.

Ametlikel andmetel käib tavalistes Eesti lasteaeades umbes 20 immuunsüsteemi puudulikkust põhjustava viirusega last. Ja siin ongi dilemma. Ühest küljest ei ole HIV-positiivse lapse vanemad seaduse järgi kohustatud lasteaeada lapse diagnoosist teavitama. Pealegi on sellel väikesel ühiskonnaliikmel, nagu teistelgi, õigus koolieelsele haridusele. Kuid teisest küljest hakkab ta käima ühes rühmas tervete lastega, kelle vanemad on sageli sellise läheduse vastu. Põhjuseks elementaarne hirm oma lapse tervise pärast. Ja praegu veel on see hirm tugevam igasugustest voldikutest, kus on öeldud, et HIV ei nakka olmekontaktide kaudu.

Lapsed diagnoosiga "täiesti salajane"

Triinu lasteaija juhatajal on siiani meeles, et ta sai Triinu eripärast teada mingil pidupäeval – see oli kas sünnipäev või kaheksas märts. Toona ei suutnud ta pisaraid tagasi hoida, kuid ametliku reaktsioonina kõlasid sõnad: "Ma ei saa sellist vastutust enda peale võtta! Too-

ge mulle arsti käest tõend, et laps ei ole teistele ohtlik."

Triinu vanaema, aga just tema on tüdruku seaduslik hooldaja (sest narkomaanist ema, kes sünnitas lapse 14aastaselt, ei tegele lapse kasvatamisega), võttis lapse arsti juures arvele. Siis teatasid meedikud lasteaija juhatajale, et laps ei kujuta endast ohtu ja teda võib rühma vastu võtta. Juhataja kordab arsti sõnu: "Viirusega nakatumine ei toimu nii lihtsalt! Selleks peaks HIV-positiivsel olema lahtine haav, ja tema veri peaks sattuma teise lapse samasugusesse lahtisesse haava. Maailma praktikas ei ole teada ühtki juhtu, kus viirusega oleks nakatunud lasteaias."

Kuid vaatamata selle jutu veenvusele jälgis juhataja Triinut esimestel kuudel kogu aeg – nagu oma hirmude allikat. Kodus aga vaatas HIV-positiivsetest filme, luges seda haigust puudutavat kirjandust, kuulas meedikute loenguid. Ta jõudis järeldusele, et laps ei ole ohtlik, kuid koos vanaemaga otsustati, et parem on, kui kasvatajad seda ei tea. Kasvatajatele öeldi ainult, et tegemist on tundliku lapsega ja temaga tuleb olla ettevaatlik. Triinu diagnoos on tänase päevani kõiki-de jaoks saladus.

Hoopis teistsuguseks kujuneb aga selle lapse saatus, kelle diagnoos ei jää saladuseks. Alina laps on kolmeaastane. Nii emal kui ka lapsel on diagnoositud HIV. Kuid ka viirusega on vaja edasi elada. Aga selleks, et elada, peab sööma, ja selleks et süüa, peab raha teenima. Alina otsustas tööle minna ja panna lapse lasteaeada.

Paraku ei ole linn, kus Alina elab, väga suur ja lapse diagnoosist saadi lasteaias ruttu teada. Ning emal paluti laps lasteaiast ära võtta. Sama kordus mitmes teiseski lasteaias. Ja iga kord kaasnesid sellega viltuvaatami-

ne, solvavad märkused ja arstitöendite nõudmine.

Praeguseks on Alina leidnud lasteaija, kus tema tütre diagnoosi esialgu veel ei teata. Ja ta on tõesti meeletult õnnelik, et saab lõpuks rahulikult tööl käia. Sarnaseid HIV-positiivsete laste või HIV-positiivse ema või isaga laste tagakiusamise juhtumeid on olnud Ida-Virumaal ja Võrumaal.

Minu HIVike sai kolmeaastaseks

HIV-positiivsed lapsed – nad on nagu jäämäe veest väljaolav tipp. Aga kui suur on selle probleemi vee alla jääv osa? Ametlik statistika ei näita kõiki arve, neid on palju rohkem.

"Igäihe tutvusringkonnas on vähemalt üks HIV-positiivne," räägib MTÜ AIDSi Ennetuskeskus arst-pediaater Irina Moroz. "Paljud lihtsalt ei oska kahtlustadagi, et nad kannavad endas haigust. Tegelikult on just mõtteviis "ma ei tea, tähendab olen terve" ja "mina ei saa HIViga nakatuda" põhjus, miks see haigus niimoodi levib."

Dr Moroz räägib, et praegu on sellel haigusel noore ja eduka sünnitamisealase naise nägu, mitte narkomaani oma nagu varem. Veel mõne aasta eest olid umbes 80 protsenti HIV-positiivsetest narkomaanid ja peamine nakatumisallikas süstlad. Praegu nakatutakse üha sagedamini sugulisel teel. Ja üldjuhul ei toimu see kellegi tahtliku nakatamise soovist, vaid sellepärast, et inimesed

JOONISTUSED MIRJAM RAJAMETS

ei tea oma diagnoosi. Nii on haigus liikunud edasi täiesti soliidsesse ühiskonnakihti. Ja selge see, et haige ühiskond sünnitab haigeid lapsi.

Tallinnas tegutsev HIV-positiivsete naiste ühendus MTÜ Ligo – ka selline on olemas – koostas ühe reglemendipunktina voldiku vormis avalduse oma lapsELE, mis algab sõnadega: “Kallis laps, sul on täielik õigus olla õnnelik, ja mitte kellelgi ei ole õigust võtta sinult HIV-analüüsi ilma sinu nõusolekuta.” Laste teema on üks haigestunud naiste valusamaid probleeme.

“Kui ma sain teada, et mul on HIV, siis mõtlesin, et mind ei ole enam kellelegi vaja, et ma ei või luua peret ega saada lapsi. Sellepärast tahtsin ennast ära tappa.” 23aastane MTÜ Ligo liige **Annika** ei ole tarvitanud narkootikume ja on elanud normaalselt elu. Aga 19aastaselt armus ta – või nagu ta ise ütleb, nakatus abielumehesse. Kui asjad tollega ei sujunud, otsustas ta pärast üht pidu magada teisega – ju vist kättemaksuks. Tegelikult ei kestnud see vahekord kauem kui kaks minutit, Annika tõukas partneri eemale. Kuid ilmnes, et sellest piisab täielikult, et kuulda: “Teil on HIV.”

“Augustis sai minu HIVike juba kolmeaastaseks.” Praegu suudab Annika selle üle juba nalja heita. Kuid tema depressioon, mille juurde käisid hüvastijätukirjad ja enesetapu viisi kaalumine, kestis poolteist aastat. Ja lõppes Pühtitsa kloostris. Praegu õpib Annika juuksuriks ja töötab ühes Tallinna toitlustusasutuses. Tööandja ei tea tema diagnoosi. Ei tea ka mõned tema pereliikmed. Annika lihtsalt kardab, et temast öeldakse lahti. Kuid meestega, kes tema vastu huvi tunnevad, on ta avameelne ja hoiatab neid oma eripära suhtes. “Mitte miski ei ole muutunud. Üksnes vannituppa on sigenenud minu isiklik, eraldi roosa käterätik. Arstid ütlevad, et ma võin veel kümme aastat elada ilma, et viirus endast märku annaks. Võin vabalt sünnitada lapse. Ja kui teha keisrilõige ja mitte toita last rinnaga, tuleb laps suure tõenäosusega terve.”

Ja see on tõepoolest nii. Meedikud kinnitavad, et HIV-positiivne naine sünnitab 95–98protsendise tõenäosusega terve lapse. Kuigi esimesed poolteist aastat näitab vereanalüüs viiruse olemasolu. Seda seni, kuni lapse organismis tegutsevad veel ema antikehad. Kuid juba kaheaastaselt, kui suurem osa lapsi läheb lasteaeda, võib kindlalt öelda, et laps ei ole haige.

Söögu või ühest taldrikust

Narva. Üks tavaline linna lasteaed. Ümber ringi puud, mis hakkavad juba lehti maha poetama. Hommikul tuleb esimesena kojamees ja koristab õue. Kõigepealt otsib ta hoolega üles kasutatud süstlad. Puude varjualune meelkitab siia öösiti narkomaane. Juba mõne tunni pärast lähevad lapsed jalutama ja mahalangenud lehtedes ei tohi olla selliseid ohtlikke mänguasju.

“Pigem ohustab last ümbritsev keskkond, mitte aga see, kui rühmas on HIV-positiivne laps,” räägib selle lasteaia meditsiinitöötaja. “Kui te küsite HIV-positiivsete laste kohta, siis ma vastan ainult anonüümselt. Jah, ma ei ole sugugi kindel, et minu lasteaia laste hulgas ei ole HIV-positiivseid. Vastupidi, ma pigem eeldan, et nad võivad siin täiesti vabalt olla. Ausalt, ma isegi olen püüdnud kindlaks teha, kellel neist võib olla HIV – vanemate käitumise põhjal ja selle järgi, kui sageli laps haige on.”

Meditsiinitöötaja näitab kausta, kuhu on kogutud kõik laste tervisetõendid. “HIV-positiivsed on sagedamini haiged.

Muu maailma praktika

■ **Ameerikas avastati esimesed HIV-positiivsed 1980ndate alguses geiringkondades. Peagi jõudis see prostituutide sekka ning 80ndate lõpul sündisid ka esimesed viirust kandvad lapsed. Aidsiennetaja Nelli Kalikova sõnul leidis just Ameerikas aset nende laste kõige suurem tagakiusamine.**

■ **Kui ühes Ameerika koolis tuli välja, et nendega samas koolis käib HIV-positiivne laps, avaldus teiste, n-ö tavaliste laste jõhkram nägu. Viirust kandnud last valvati ning loobiti kividega, et ta kooli ei pääseks. See on drastiline näide, ja kantud pimedast, kirjaoskamatust hirmust.**

■ **Veidi hiljem, 90ndate alguses, jõudis sama hirm ja ehmatus Euroopasse, aga tagasihoidlikumal kujul.**

Kuid ma ei selgita seda välja mitte tagakiusamise pärast, vaid kui meedik, ma arvan, et ma pean olema laste tervisliku seisundiga kursis. Kas või selleks, et vajalikult hetkel aidata. Tean, et probleem on väga terav. Mul on sünnitusmajas tuttav, meedikud ju tunnevad üksteist, tema rääkis, et meie lasteaias käis tüdruk, kelle ema oli HIV-positiivne. Lapse kohta ma ei tea, kuid mind ei häiriks ka see diagnoos. Tänapäeval peab kõikide lastega ettevaatlik olema.”

Mille poolest erineb HIV-laps tervest lapsest? Esiteks ei ole HIV aids ja otseselt sellesse ei surda. Väliselt ei erine laps millegagi teistest. Jah, ta on vastuvõtlikum külmetushaigustele. Kuid temaga kokku puutudes, temaga mängides, teda kallistades või suudeldes ei ole võimalik nakatuda. Isegi siis, kui lapsed söövad ühest taldrikust, ei nakka viirus sülje kaudu. Sellepärast ongi meedikud veendunud, et füsioloogilisest seisukohast ei ole selline lähedus ohtlik. Oht on pigem psühholoogilist laadi.

Plusslapsed ja miinuslapsed

“Ma mõtlen juba praegu, millisesse lasteaeda laps panna. Arvan, et eestikeelses, et ta õpiks ära riigikeele.” Tallinnas elav 19aastane HIV-positiivne **Juliana** abiellus augustis HIV-positiivse **Mihhailiga**. Nad ootavad ühist last ja usuvad, et laps sünnib tervena. Seda, et tegemist ei ole päris tavalise perekonnaga, teab enamik nende sõpradest ja sugulastest. “Mees töötab ehitusel ja seal ta loomulikult oma haigusest ei räägi. Milleks? Me ei ole ühiskonnale ohtlikud.”

Tõepoolest, see perekond paistab silma teadliku käitumise poolest. Kui neile hakkavad näiteks tulema külalised ja Juliana teeb salatit, on ta nugaodega väga ettevaatlik. Ja kui ta juhtub toidutegemise ajal näppu lõikama, viskavad nad kõik

■ **“Praegu käivad kõik need lapsed – kui tegemist on arenenud riigiga – tavalasteaeadades,” ütleb Kalikova. “Kui teha eraldi rühmad ja klassid, siis see ainult suurendab diskrimineerimist. Tasub vaid luua see rühm – ja kolme päeva pärast teab iga koer ka, mis rühmaga on tegemist. See teeb HIV-positiivsete laste elu põrguks – terved, need, kes jäävad teisele poole, kaotavad igasuguse inimlikkuse nende kohtlemisel.”**

■ **Kalikova sõnul ei tea muu maailm ühtegi juhust (vähemalt kirjalikud allikad ei teata sellisest juhtumist), kus HIV-positiivne laps oleks nakatanud tavalasteaias käies viirusega teist last.**

BIRGIT PÜVE

ära (kuigi seda ei peaks tegema, HI-viirus elab õhu käes kaks minutit). Kuid vaevalt et selline käitumine on omane kõikidele HIV-positiivsetele.

“Ma võin käigu pealt üles lugeda vähemalt kümme HIV-positiivset, kes ei ole arsti juures arvel. See tähendab, et statistikas nad ei kajastu. Aga kui palju on veel neid inimesi, kes ei teagi, et nad on haiged? Ja kui paljusid nad nakatavad enne, kui oma haigusest teada saavad? Oi, meid on väga palju!” räägib Juliana. “Ja me elame täiesti tavalist elu. Vahest ehk käime sagedamini arsti juures.”

Juliana ei saa oma tervisele mitte mõelda. Suuremat osa HIV-positiivsetest emadest vaevab küsimus, kui kaua nad saavad oma lapse kõrval olla ja kui vanaks ta jõuab saada enne, kui peab siia maailma üksi jääma. “Me oleme ju noor pere, aga korteri ostmiseks laenu võtta ei saa,” muigab Juliana. “Me oleksime nõus kas või 30 aasta peale võtma, aga...”

HIV-positiivsed kasutavad oma jutus sageli sõna “meie”. See tähendab, et ma ei ole üks, mina, see oleme meie. Neile ei meeldi, kui nendest ajakirjanduses rääkides kasutatakse sõnu “tragöödia”, “õudus”, “lõpp” jne. Sest nende arvamuse kohaselt HIV ei ole küll lõpp. Ja veel: nad liigitavad inimesi plussideks ja miinusteks. Miinused – need on terved inimesed, s.t HIV-negatiivsed, ja plussid – HIV-positiivsed. Ja viimased arvavad, et miinused ei pea tingimata teadma elu plusse.

“Ei tule kõne allagi, et ma ütleksin lasteaias, kus meie laps hakkab käima, et meie perekonnas on HIV.” Selles küsimuses on Juliana kategooriline.

“Nende kategoorilisus kaitseb neid. Mäletate, Narvas oli avalikkuse tähelepanu äratanud juhus, kus laps sunniti lasteaiaist lahkuma mitte sellepärast, et ta oleks olnud positiivne, vaid sellepärast, et tema vanemad olid,” selgitab Irina Moroz. “Prae-

gu me teeme lasteaedades regulaarset koolitust, mille käigus selgitame kasvatajatele, kuidas käituda HIV-positiivsete lastega, ja seda, et nad ei ole ohtlikud.”

Kui peas tiksud kogu aeg kell

“Te mõtlete, kas HIV-positiivne laps on ohtlik. Aga kas teile ei tundu, et hoopis teised lapsed võivad ohustada HIV-last? Nad võivad teda nakatada grippi, aga tema on haigustele hulga vastuvõtlikum. Mida te sellest arvate?” Kui Irina Moroz ja Tallinna AIDSi Ennetuskeskuse organisatsioon töötavad lasteaedadega, siis TÜ Narva Kolledži psühholoogia õpetaja **Sergei Džalalov** ja Narva Rehabilitatsiooni Keskus tegeleb HIV-positiivsete vanematega. Ja ta leiab, et nemad kardavad oma laste pärast isegi rohkem kui terved vanemad. Millest nad räägivad?

“HI-viiruse kandja võib kakelda või teist last hammustada, nii et veri väljas. Aga tema veri on ohtlik. Aga kuulge, milleks siis kasvatajad on? Selleks, et te saaksite oma lapse lasteaiast kätte ilma kriimustuste ja hammustusteta, sõltumata sellest, kas rühmas on HIV-positiivseid lapsi või mitte.”

“Teate, mis on HIV-positiivsetele, eelkõige aga HIV-positiivsete vanematele kõige kohutavam? See on nii-öelda mahalugemise tunne. Nad kuulevad kogu aeg, kuidas nende kell tiksud,” räägib Džalalov. “Ja paljud neist saavad suurepäraselt aru, et tõenäoliselt ei näe nad oma lapse täisealiseks saamist. Sellepärast on nende jaoks eriti oluline kaitsta teda siin ja praegu.”

Kõik selles artiklis ära toodud lood on elust enesest. Ja tegelikult ei olegi nimed siinkohal tähtsad, sest igaüks neist lugudest võib juba täna korduda suvalises Eesti linnas.

“Praegu ei ole HIV-positiivsete laste probleem Eestis veel nii terav – üksiku juhtumite tasemel,” kommenteerib MTÜ AIDSi Ennetuskeskus juhatuse liige **Nelli Kalikova**. “Ma arvan, et HIV-positiivsete epideemia vastsündinute seas läheb Eestis lahti umbes nelja aasta pärast. Tegelikult on esimese ehmatuse üle elanud kõik riigid – nii Ameerika kui ka Euroopa. Eestil on see ehmatuse veel ees. Tervete laste vanemate hirm ei ole tegelikult põhjendatud. Eestis on lasteaednikke juba koolitatud selleks, et nad oleksid valmis, kui lasteaeda tuleb HIV-positiivne laps.”

Väikese Triinu toidusedel on ainuke, mis teda mingil määral teistest lastest eristab. Ta peab saama rohkem vitamiine ja valke. Sest tema organism kasvab – ja samal ajal aegamisi laguneb. Statistika järgi elavad HIV-positiivsed lapsed praegu umbes 15aastaseks. Aga teadus areneb.